

FAMILY - FRAMEWORK FOR PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENT OF YOUNG PEOPLE

Liviu Marius Gînju

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Starting from family functions, educating a child means allowing them to find a unity in action and purpose, conform and imitate without being confined to a faithful copy, but also delimit without falling into individualism, revolt or insulation. Also, the link between the parent-child emotional relationship, parental behavior and methods describes their influence on children.

Keywords: family, parenting, parental competence, personality, temperament

Familia - cadru de dezvoltare psihosocială a tinerilor

Pe măsura evoluției societății, familia a trecut și ea de la forme primitive la forme evoluat, parcurgând astfel un drum lung și anevoios până la cristalizarea formei sale. Familia a constituit de-a lungul timpului și constituie în continuare, un reper de stabilitate în viața individului fiind percepută ca o instituție care păstrează valorile și tradițiile unei nații (Voinea M., 2005, Familia contemporană – mică enciclopedie, Ed. Focus, București). Și psihologul Diana Vasile consideră că familia reprezintă unul din factorii de echilibru ai persoanei, poate chiar cel mai important (Vasile D., 2012, p. 64).

Familia a cunoscut în timp diferite **definiții**, în funcție de caracteristicile sale în anumite perioade socio-culturale.

Din punct de vedere juridic, familia reprezintă grupul de persoane între care există drepturi și obligații, avându-și originea în acte juridice precum: căsătorie, rudenie, adopție.

Din perspectivă sociologică, „familia este elementul natural și fundamental al societății” (I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1991); reprezintă una dintre construcțiile sociale cele mai vechi și mai specifice în asigurarea continuității și afirmării speciei umane, fiind condiționată și determinată în organizarea și evoluția sa de modul în care este organizată societatea pe care o reflectă. G. P. Murdock (1949): familia este un grup social caracterizat printr-o locuință comună, cooperare economică și reproducere; include adulți de ambele sexe și unul sau mai mulți copii, proprii sau adoptați. C. Levi-Strauss: familia este un grup social ce își are originea în căsătorie, constând din soț, soție și copii sau alte rude, grup unit prin drepturi și obligații morale, juridice, economice, religioase și sociale, incluzându-le pe cele sexuale. Maria Voinea (1978) definește familia ca fiind “o formă complexă de relații biologice, sociale, materiale și spirituale între oameni legați prin căsătorie, sânge sau adopțiune. Fiind un fenomen social, se dezvoltă odată cu dezvoltarea societății și se modifică în raport cu aceasta” (apud. Rodica Enache, 2011). O definiție interesantă ne este oferită de Adina Baran-Pescaru (2004, p. 14): 12 „Familia este un grup social, care poate sau nu sa include adulți de ambele sexe (ex. familiile cu un singur părinte), poate sau nu include unul sau mai mulți copii (ex. cuplurile fără copii), care pot sau nu să fie născuți din căsătoria lor (ex. copiii adoptați sau copiii unui partener dintr-o căsătorie anterioară. Relația dintre adulți poate sau nu să aibă originea în căsătorie (de ex., cuplurile care coabitează), ei pot sau nu să împartă o locuință comună (de ex., cuplurile care fac naveta). Adulții pot sau nu să coabiteze sexual, iar relația poate sau nu să implice sentimente valorizate social, cum sunt: dragostea, atracția, respectul față de părinți și admirația ».

Din perspectiva psiho-socială, familia reprezintă o unitate de interacțiuni și intercomunicări personale, cuprinzând rolurile sociale de soț, soție, tată, mamă, fiu și fiică, frate și soră, constituită în și prin afecțiune » (I. Mitrofan, 1989). Caracteristici ale familiei (I. Mitrofan, N. Mitrofan, Familia de la A la Z, 1991): a) existența unui număr de persoane; b) reunirea lor ca urmare a unui act civil (actul de căsătorie) ; c) între membrii grupului familial există un ansamblu de drepturi și obligații garantate juridic; d) relații interpersonale de ordin biologic, psihologic și moral ; e) climat/atmosferă psiho-socială; f) ansamblu de norme și reguli privind conduita membrilor grupului familial; g) organizarea structurală, cu o anumită distribuție a rolurilor și sarcinilor familiale; h) îndeplinirea unor funcții în raport cu societatea.

Institutul canadian pentru familie Vanier (apud. Adina Baran-Pescaru, Familia azi. O perspectivă socio-pedagogică, 2004): familia reprezintă “orice combinație de două sau mai multe persoane, care relaționează în timp prin legături de acord reciproc, naștere și/sau adopție sau plasament și care își asumă împreună responsabilități : a) susținere fizică și grijă față de membrii grupului; b) adăugarea de noi membri prin procreație și adopție; c) socializarea copiilor; d) controlul social al copiilor; e) producere, consum și distribuire a bunurilor și serviciilor; f) hrană afectivă – dragoste;.

Ecaterina Vrășmaș (2008) definește familia ca fiind “unicul grup social caracterizat de determinările naturale și biologice, singurul în care legăturile de dragoste și consanguinitate căpată o importanță primordială prin interacțiunile multiple și determinante între toți membrii ei. În acest creuzet de relații, valori și sentimente, copilul primește forța și imboldul principal al dezvoltării sale” (apud. Rodica Enache, 2011). Din punct de vedere religios, familia reprezintă unirea conjugală dintre cei doi soți în vederea nașterii de copii.

Definițiile date familiei în literatura de specialitate sunt variate, după cum se observă și din inventarul făcut mai sus, dar toate au un punct comun și anume grup social caracterizat printr-o multitudine de relații.

Autorii preocupați de domeniu au analizat familia din mai multe perspective (psihologică, antropologică, istorică și socială). Indiferent de abordare, din aceste perspective derivă **funcțiile principale ale familiei**: economică, de socializare și de solidaritate familială, sexuală și de reproducere și educativă.

Pornind de la aceste funcții, a educa un copil înseamnă a-i da posibilitatea să găsească o unitate în acțiune, cât și în scop, de a se conforma și imita fără a se limita la o copie fidelă, dar și de a se delimita fără să cadă în individualism, revoltă sau izolare.

Indiferent de natura sa, orice funcție însumează:

- responsabilitățile ce le revin familiei în contextual vieții sociale, în raport cu o anumită etapă;
- asumția – actele, operațiile și acțiunile pe care soțul și soția și le asumă în funcție de statutul și rolul ori rolurile dobândite prin căsătorie precum și în timpul coabitării;
- capacitatea sau capacitățile de implicare activă și efectivă în cadrul vieții de familie, preponderent în cadrul subidentităților maritală sau parentală;
- abilitatea empatică – îndemânarea soților de a se situa concomitent și consecutiv, unul în locul altuia în raport cu statutul și rolurile dobândite de-a lungul existenței familiei (Petroman P., 2003, p. 26-27).

Funcția economică este foarte importantă întrucât o dată realizată - și, deci asigurate resursele de bază, de supraviețuire din piramida lui Maslow (hrană, locuință, alte produse de strictă necesitate) – se creează cadrul necesar punerii în practică și a celorlalte.

Prin funcția de socializare se transmit copilului valorile, modelele de comportament și, implicit, îi este dezvoltată valoarea personală. Această funcție influențează și stilul parental prin nivelul de control psihologic exercitat asupra copilului.

Nu în ultimul rând, funcția de solidaritate se manifestă în cadrul familiei prin iubirea față de copil. Ea implică manifestarea sentimentelor de afecțiune, de respect, de apartenență la grupul familial, a încrederii membrilor unii în alții, a ajutorării și a susținerii reciproce de-a lungul timpului, a dezvoltării intimității. Se observă că în ultima vreme această funcție pare din ce în ce mai slab îndeplinită, fapt dovedit de creșterea ratei divorțurilor și a înmulțirii relațiilor de concubinaj, a celibatarilor și a familiilor monoparentale. Diminuarea acestei funcții se datorează, în special, mobilității sociale, mobilitate ce face ca locul de muncă să difere de cel rezidențial.

Funcția sexual-reproductivă presupune ca cei doi soți să se satisfacă sexual reciproc și să dea naștere la copii. Aceste două componente ale acestei funcții au valoare diferită în familii, în sensul că în unele familii accentul se pune pe împlinirea sexuală, în timp ce în alte familii, se acordă o importanță mai mare nașterii copiilor. Evident, acest lucru depinde de cultura din care fac parte familiile, de gradul și tipul de educație avut, de credințele religioase și caracteristicile fizice și psihologice ale celor doi soți (parteneri). În prezent, în societățile mai avansate economic cuplurile și familiile tind tot mai mult să pună în prim plan împlinirea afectiv-sexuală, după care aceea de a da naștere copiilor.

Din principalele funcții ale familiei descind **funcțiile parentale**. În continuare, vor fi prezentate câteva dintre acestea, selectate din literatura de specialitate, astfel:

- abordarea responsabilă a nevoii de satisfacere a nevoilor copilului
- capacitatea de a prioritiza nevoile copilului
- capacitatea/abilitatea de interacționa pozitiv cu copilul (mai ales mama)
- abilitatea de a empatiza cu copilul
- abilitatea de a percepe copilul în mod realist
- capacitatea de a avea așteptări realiste față de copil
- abilitatea de a-și controla agresivitatea și durerea în fața copilului
- capacitatea de a responsabiliza copilul și de a-i trasa limite.

Pe lângă abilitățile importante pentru "funcția" de părinte, fiecare familie își dezvoltă propria structură de repartizare a responsabilităților. Normele generale după care trebuie să se desfășoare procesul de creștere și de educare a copilului în familie impun responsabilități precise din partea părinților. Printre cele mai importante pot fi menționate următoarele (Irimescu, G., 2006, p.41):

- asigurarea subzistenței și a educației;
- educarea și dirijarea trebuințelor fiziologice;
- dezvoltarea aptitudinilor, a limbajului și stimularea exersării capacităților practice, cognitive, tehnice și sociale, care au rolul de a facilita securitatea personală și comportamentul autonom;
- orientarea spre lumea imediată a universului familial, spre comunicarea mai largă, spre societate, în așa fel încât copilul să fie pregătit să se confrunte cu marea varietate de situații și poziții sociale care vor interveni în viața de adult;
- transmisia principalelor scopuri și valori culturale care definesc modelul cultural-normativ al societății, formarea motivației personale în raport cu scopurile parentale și sociale;
- dezvoltarea capacității de a întreține raporturi interpersonale și de a răspunde în mod adecvat sentimentelor altora;
- controlul libertății de comportament, corectarea erorilor, oferirea unor îndrumări și interpretări.

Deci, rolul familiei este crucial în educație, este crucial în societate. Se realizează care este importanța climatului familial tocmai când acesta lipsește (de exemplu, la copiii abandonati sau instituționalizați) și se poate lesne observa care este traseul parcurs de copiii

abandonați, cu toate eforturile uriașe depuse de stat. Statisticile indică o rată foarte scăzută de reușită în viață a copiilor din orfelinate. O dovedesc exemplele reale, deloc pozitive, intens mediatizate. Iată cât de important este rolul și influența familiei în formarea viitorului adult (Ziarul Lumina, 17 august 2017).

Un grup de cercetători britanici, de la Universitatea din Southampton și de la „King’s College” din Londra și câțiva cercetători germani au realizat pe o perioadă lungă un studiu despre copiii din România adoptați de familii din Marea Britanie(în anii 1990) și s-a constatat că doar unul din cinci copii adoptați, care au fost tratați neglijent înainte de adopție, a reușit să scape neafectat de trauma trecutului, cu tot efortul profesionist specializat depus ulterior. De asemenea, atmosfera în care se formează copilul va fi dusă mai departe în familia pe care, la rândul său, o va avea. Dragostea, înțelegerea, susținerea, provocările, libertatea, dar și limitele sau regulile stabilite în cadrul familiei au menirea să ofere un mediu propice pentru formarea tânărului și toate acestea transced prin funcțiile îndeplinite de membrii familiei. Dragostea din familie și susținerea creează climatul propice pentru asimilarea informațiilor. Și provocările sunt bine-venite, dacă sunt pe măsura celui mic. Dacă greutățile sunt peste puterile sale, este posibil să îl destabilizeze. Aici intervin însă părinții – pentru a prelua, pentru a ușura aceste poveri. Tot în copilăria mică, în mediul sigur din familie, se învață că „e bine să greșim”, iar „greșelile sunt de mai multe feluri: mici, medii, mari”, sau că „ceea ce facem sau nu facem are consecințe” etc. (Revista Didactica Genesis, Lidia Velici și Eugenia Georgescu – Rolul familiei în educația copilului, 28 decembrie 2015).

Competență parentală și educație parentală

În România, competența parentală și educația parentală sunt privite în continuare cu scepticism, deși în majoritatea statelor europene ele sunt recunoscute ca fiind o necesitate și o oportunitate de a crește copii capabili a se adapta incertitudinii vieții.

În sens larg, **educația parentală** denumește „programele, serviciile și resursele destinate părinților și celor care îngrijesc copii, cu scopul de a-i sprijini pe aceștia și de a le îmbunătăți capacitatea de a-și crește copiii”(Carter N., 1996).

În sens restrâns, **educația parentală** este definită ca fiind „cea raportată la programele care ajută părinții să își dezvolte și să își îmbunătățească abilitățile parentale, să înțeleagă dezvoltarea copilului, să învețe să reducă stresul care poate afecta funcționalitatea parentală și să învețe să folosească modalități alternative de abordare a situațiilor dificile întâlnite cu copiii”(Cojocaru Șt., Cojocaru D., 2011).

Termenul de **competență parentală** a fost conceptualizat în anul 2008 când a fost explicat în cadrul Conferinței internaționale de la Sibiu. „Competența parentală reprezintă un sistem de cunoștințe, priceperi, deprinderi și abilități susținute de trăsături de personalitate specifice, ce îi permit părintelui să îndeplinească cu succes responsabilitățile parentale, să prevină și să depășească situațiile de criză în favoarea dezvoltării copilului”(Glăveanu M., 2012). Acest concept a cunoscut o destul de largă recunoaștere în România prin apariția în 2010 a Strategiei naționale integrate de formare și dezvoltare a competențelor parentale și susținută de Ministerul Educației și Cercetării.

Practic, toate cercetările de specialitate atrag permanent atenția asupra nevoii de susținere a eforturilor în educarea părinților. În general, comportamentul părinților este inspirat din propria experiență de viață, astfel perpetuând atât aspecte pozitive, cât și negative, chiar pe parcursul mai multor generații.

În 2008-2009, Glăveanu Simona a realizat un studiu având la baza cercetări strategiile educative utilizate de părinți. Rezultatele cercetării au fost organizate sub forma unui model factorial al competenței parentale (publicat în anul 2009 în volumul Cercetarea psihologică modernă: direcții și perspective, coord. De M. Milcu).

Datele cercetării au relevat următorii **factori ai competenței parentale:**

- Factorul *Cunoaștere* – vizează abilitatea părintelui de a cunoaște, în funcție de etapele de vârstă ale copilului, nivelul de dezvoltare psihosocială a acestuia și, pe baza acesteia, de a-și explica reacțiile copilului
- Factorul *Disciplinare* – reflectă abilitatea părintelui de a comunica asertiv și eficient; implică gestionarea adecvată a regimului de recompensă și pedeapsă
- „Factorul *Managementul timpului* – relevă, pe de o parte, abilitatea părintelui de a determina calitatea și cantitatea timpului petrecut cu propriul copil și, pe de altă parte, capacitatea sa de a coordona/dirija timpul copilului, în sensul echilibrării relației activitate-repaus activ”
- Factorul *Suport afectiv* – presupune gestionarea de către părinte a situațiilor tensionate și ajutorarea copilului în gestionarea propriilor emoții negative.
- Factorul *Managementul crizelor* – reflectă competența părintelui de a fi un bun lider, de a găsi soluții la problemele copilului împreună cu acesta, depășind astfel situațiile de criză.

În **studiul competenței parentale**, același autor, Glăveanu M., recurge la analiza a 3 categorii de factori: **trăsături de personalitate** (abordarea personologică-dispozițională/modelul personal sau al trăsăturilor), **particularitățile situațiilor** (abordarea situațională-contingentă a comportamentului/modelul contingent) și **caracteristicile interacțiunilor** (abordarea interacționistă/modelul interacționist-integrativ).

Modelul personal adaptat la studiul competenței parentale evidențiază calitățile intrinseci ale părinților care determină priceperea sau nu în *meseria de părinte*, adică trăsăturile de personalitate, inteligența emoțională, competențele sociale, rezistența la stres, tulburările emoționale, tulburările de personalitate și psihozele.

Modelul situațional sau contingent scoate în evidență importanța situației. Astfel, competențele parentale diferă calitativ în funcție de mediul socio-cultural în care trăiesc părinții și copiii, de importanța acordată carierei profesionale, de existența sau nu a unei bone(ca și factor modelator), precum și de tipul de familie(tradițională sau modernă, parentală, monoparentală, extinsă, de proveniență).

Modelul interacționist-integrativ este focalizat pe funcțiile și responsabilitățile parentale, pe trăsăturile personale, dar ia în calcul și particularitățile diverselor situații care ar influența nivelul acestora și, implicit, o interacțiune a acestora. De fapt, acest model este un compromis între primele două.

Având în vedere specificul relației dintre copil și părinte, majoritatea trăsăturilor de personalitate ale acestuia din urmă vor influența direct nivelul competenței sale parentale.. În funcție de nivelul de înțelegere a diferențelor de temperament dintre părinte-partenerul de viață-copii, se pot depăși subiectele de dispută și învăța să se coopereze cu o persoană cu temperament diferit, realizând compromisurile necesare unei armonii familiale (J. Salomé, 2003).

- Părintelui *sangvinic* îi place rolul de vedetă, dar fără să fie responsabil pentru educație, iar partenerii lor cu alte tipuri de temperament devin adeseori nemulțumiți de caracterul relativ iresponsabil, ceea ce cauzează uneori necazuri în familie prin conturarea unui model parental de tip „inconstant”.

- Părintele *melancolic* este, de obicei, ordonat, organizat, punctual, grijuliu, atent la detalii etc. – aspecte ce determină ca el să ia foarte în serios educația copiilor, considerându-l o un proiect de o viață (de altfel, nici un alt tip temperamental nu este atât de devotat educației perfecte). El poate intra în conflict cu partenerul lui sangvinic care pune mai mult preț pe distracție decât pe perfecțiune. Ca urmare, părintele sangvinic își asigură un răspuns afectiv mai puternic din partea copilului, însă rezultatul este că părintele melancolic se simte frustrat și mai puțin iubit de copil pentru că el este cel care trebuie să-l forțeze să se întoarcă la muncă. Acest tip de părinte poate dispune de competență parental crescută dacă trăsătura

„îngrijorare” se manifestă cel mult la un nivel mediu, altfel alunecă spre modelul parental hiperprotector (Glăveanu M., 2012)

- Părintele *coleric* întrunește calitățile modelului parental „autoritar” – preia imediat conducerea în orice situație, a avea grijă de familie și a o conduce cu fermitate sunt aspecte firești pentru el, deciziile lui sunt rapide și, de obicei, corecte. Nu numai că menține sub control toate activitățile din casă, dar poate folosi chiar și timpul destinat distracțiilor pentru o activitate considerată folositoare.

Caracterul impulsiv specific părinților colerici le creează acestora premise pentru a deveni părinți agresivi (Glăveanu M., 2012).

- Părinții cu temperament *flegmatic* au modalități de relaționare blânde, relaxate, răbdătoare și înțelegătoare –aspecte care sunt, în general, de dorit să existe la fiecare adult ce își asumă un rol parental. Totuși, deși ei nu contrazic, nu ceartă și nu sunt niciodată iraționali sau isterici, nici nu insistă asupra obținerii unor rezultate deosebite, fiind incapabili să direcționeze dezvoltarea copilului. Chiar dacă părinții flegmatici dețin potențialul de a se transforma în părinți indulgenți, ei creează în familie un mediu de echilibru, liniște și acceptare.

Prezentarea tipologiilor de mai sus sugerează că acest concept, competență parentală, ține de temperamentul moștenit al părinților, însă factorii de tipul experiență de viață, situații de viață nefavorabile o influențează, de asemenea, și o limitează.

Mai mult decât particularitățile individuale, în relația dintre părinți și copii se manifestă și influențe determinate de diferențele temperamentale dintre părinți ce afectează direct metodele de educare ale copiilor și, implicit, dezvoltarea celor mici.

Practic, „factorii interrelaționali” își pun amprenta asupra competenței parentale, aceștia “reprezintă un ansamblu de determinanți interindividuali ce descriu modul preferat de relaționare reciprocă adoptat de membrii familiei și care se constituie, totodată, în indicatori ai modelelor educație și culturale adoptate în cadrul respectivei familii” (Glăveanu M., 2012).

Modul în care membrii cuplului parental relaționează unul cu altul are efecte directe asupra modului în care fiecare din aceștia (dar îndeosebi mama) interacționează cu copilul (Kathleen Alison Clarke-Stewart, 1978 *apud* Gillian Pugh *et al.*, 1994).

Cei doi părinți pot avea opinii diferite asupra metodelor optime privind creșterea copilului (dat fiind faptul că fiecare dispune de un model diferit asupra rolurilor parentale, pus la dispoziție de către familia de origine), iar nerezolvarea de comun acord a acestor neconcordanțe poate determina dificultăți de educare, o anumită instabilitate afectivă și caracterială a copilului etc. (E. Fischbein, 1970; Tomșa, 2005; Carmen Ciofu, 2004).

Studiile arată că familiile echilibrate au șanse mult mai mari să educe copii bine dezvoltați intelectual și afectiv, după cum în familiile dezorganizate sau dezbinat afectiv sunt mai mari șansele să găsim copii cu dificultăți de adaptare (A. Moisin, 2001).

BIBLIOGRAPHY

- Carter N., See how we grow: a report on the status of parent education in the US, Philadelphia, 1996
- Cojocaru Șt., Cojocaru D., Educația parentală în România. Studiu realizat în cadrul proiectului Centrul pentru Copilărie și Parentalitate, implementat de Holt România filiala Iași, 2011
- Glăveanu M., Competența parentală. Modele de conceptualizare și diagnoză, Ed. Universitară, București, 2012

- Irimescu, G., 2006, Protecția socială a copilului abuzat, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, p.41
- Petroman P., 2003, Psihologia familiei, Editura Eurobit, Timișoara, p. 26-27
- Revista Didactica Genesis, 28 decembrie 2015, Lidia Velici și Eugenia Georgescu – Rolul familiei în educația copilului
- Revista de Studii Psihologice, mai 2015, București, Stamate Dorina, Influența stilurilor parentale în dezvoltarea personalității adolescenților, p.50
- Simpozionul Național de Psihologie al Poliției Române, 2010, Simona Glăveanu – Modelul familial-factor mediator în delinquența comportamentală
- Vasile D., 2012, Trauma familială și resursele contemporane, Ed. SPER, București
- Ziarul Lumina, 17 august 2017